

TURKIY XALQLAR ORASIDA MADANIYATNING SHAKLLANISHI

Melikulov Nurjov Latifovich¹

*O'zbekiston Respublikasi IIV Malaka oshirish instituti,
Kasbiy tayyorgarlik fakulteti Maxsus fanlar sikli o'qituvchisi
Telefon: +998990006714*

MAQOLA
MA'LUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 30.10.2024

Revised: 31.10.2024

Accepted: 01.11.2024

KALIT SO'ZLAR:

*Turkiy dunyo,
madaniyat,
individuallik, qadriyat.*

Madaniyat dunyoga qaratilgan qadriyatlar va in'ikoslardan, odamlarning xulq-atvori haqida bizga ma'lumot beruvchi mavhum e'tiqodlardan iborat va bu xatti-harakatlarda aks etadi. Madaniyat ma'lum bir jamiyat vakillari tomonidan tarqaladi va shu jamiyat vakillari uchun tushunarli bo'lgan xatti-harakatlarni shakllantiradi. Madaniyat ajdodlarimizdan qolgan biologik meros emas. Madaniyatni o'rganish kerak, faqat birlashgan shaklda madaniyatning turli qismlari faoliyat ko'rsatishi mumkin; Qadim zamonlardan beri Sharqdan G'arbga sarson bo'lgan turklar turli madaniyat va qadriyatlarga duch kelgan. Bu demografik harakatchanlik turklarning madaniy qadriyatlari va o'ziga xosligini yo'qotishiga yo'l qo'ymadi, lekin shu bilan birga, yangi madaniyatni idrok etishga to'sqinlik qilmadi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, turklar, bir tomondan, yangi madaniyatga moslashgan bo'lsa, ikkinchi tomondan, o'z madaniyatini saqlab qolishga muvaffaq bo'lgan.

KIRISH. Inson xulq-atvorining biologik, fiziologik, ijtimoiy va madaniy asoslari mavjud. Agar biz shaxsni tirik organizm, shaxs va madaniy individ nuqtai nazaridan ko'rib chiqsak, lug'atga ko'ra shaxsni jamiyatda madaniyat doirasida yashovchi, to'liq fikrlash va gapirishga qodir tirik mavjudot sifatida tavsiflash mumkin. koinotni tushunish, uni faktlar orqali o'zgartirish va shakllantirishga qodir (O'zen, 2013).

Inson birgalikda yashaydigan va eng uzoq bolalik davriga ega bo'lgan mavjudotdir. Inson o'zi tug'ilib o'sgan jamiyat doirasida shakllanadi. Ijtimoiylashuv oilada boshlanadi va

odamlarga ko'chib o'tishda kengayadi. Madaniyat jamiyatni shakllantiruvchi muhim omillardan biridir. An'analar madaniyatning tayanchidir. An'analar jamiyat tomonidan uzoq vaqt davomida o'zlashtiriladi va ularni o'zgartirish juda qiyin. Bir xalqni boshqa xalqdan ajratib turuvchi eng muhim xususiyat an'analardir. Bir xalqning mavjudligini davom ettirish uchun an'analarni yangi avlodga etkazish muhimdir.

Turkiy xalqlar bir-biridan ajralmagan holda yuzlab yillar birga yashab, erkinligini qo'ldan boy bermagan. Ular boshqalarga bo'ysunishdan ko'ra o'z yerlarini, vatanlarini tashlab, davlatsiz qolishni afzal ko'rdilar. Ammo bu vaqtinchalik holat uzoq davom etmadi va shuning uchun turkiy xalqlar hech qachon yetakchisiz qolmagan. Hamma joyda qadriyatlar yaxshi tashkil etishga, vayron qilingan davlatni bir kechada tiklashga yordam beradi va eng muhimi, odamlarni birlashtiradi va bog'laydi. Erkinlik va mustaqillik, odob-axloq, adolat, mas'uliyat va bag'rikenglik kabi qadriyatlar bu xalqni birlashtirib, uning bardavom bo'lishiga hissa qo'shgan. Qanchalik vaqt o'tmasin, turklarning hamisha bir xalq bo'lib yashashiga va yashashda davom etishiga amin bo'lishimiz mumkin. Turklarning milliy va ma'naviy xususiyatlari bilan bog'liq ko'plab qadriyatlar mavjud bo'lib, ular ushbu elementlarning barchasini ta'minlaydi. Bu qadriyatlar turkiy xalqlarni asrab-avaylash va mustahkamlashga yordam beradi va turklar bu qadriyatlar bilan yashaydilar, ularni tushunadilar va yangi avlodlarga o'tkazadilar. Shunday qilib, bu tsikl cheksiz davom etadi.

Bu muammo 20-asr oxiri va 21-asr boshlarida milliy davlatchilikdan globallashuv jarayoniga o'tish munosabati bilan vujudga kelgan munozaralar tarzida vujudga keldi. Madaniyat va o'ziga xoslik ikki bog'liq sotsiologik tushunchadir. Chunki bir jamiyatning o'ziga xosligini ko'rsatuvchi unsurlar ayni paytda shu jamiyatning madaniy xususiyatlarini ham aks ettiradi. Aslida, madaniy o'ziga xoslik tushunchasi bu ikki hodisa o'rtasidagi bog'liqlikni ifodalash uchun ishlatiladi. Madaniy o'ziga xoslik - bu "biz" degan umumiy ma'noda shaxslarni birlashtiradigan o'ziga xoslik hissi. Shu bilan birga, madaniy o'ziga xoslik madaniyatda ishtirok etishning ongga keltirilishi yoki uning madaniyatga tegishli ekanligini anglatadi.

Jamiyatlar turli qoidalarga ega, urf-odat va an'analarni o'z ichiga olgan, turli tuzilmalar va mexanizmlardan iborat rivojlangan tuzilmalardir. Bu nuqtai nazardan jamiyatning inson kamoloti va xulq-atvoriga ta'siri katta. Rivojlanishning ushbu bosqichida inson o'zi yashayotgan jamiyatning madaniy xususiyatlarini aks ettiruvchi qiymat mulohazasi orqali o'zi uchun nima yaxshi va nima yomonligini tushunishga va bilishga harakat qiladi.

Jamiyatlarning o'zligini ifodalash uchun foydalanadigan e'tiqodlari, odatlari va an'analari ham ularning madaniy qadriyatlarini tashkil qiladi. Shu boisdan ham jamiyatning milliy

o'zligini sog'lom shakllantirish uchun milliy madaniyat unsurlarini to'g'ri taqdim etish zarur. Buning uchun milliy madaniyat elementlarini belgilashda, ba'zi bir chambarchas bog'liq madaniy qadriyatlar bir-biridan farq qiladigan paytlar ham mavjud. Bu holat ham yangi muammoni, ham yangi imkoniyatlarni keltirib chiqaradi. Chunki globallashtirish jarayoni va bir vaqtning o'zida rivojlanayotgan mahalliyashtirish natijasida yuzaga kelgan o'ziga xoslikdagi o'zgarishlar sotsiologlar uchun muhim tadqiqot mavzusi bo'lib kelgan.

Madaniyat dunyoga qaratilgan qadriyatlar va in'ikoslardan, odamlarning xulq-atvori haqida bizga ma'lumot beruvchi mavhum e'tiqodlardan iborat va bu xatti-harakatlarda aks etadi. Madaniyat ma'lum bir jamiyat vakillari tomonidan tarqaladi va shu jamiyat vakillari uchun tushunarli bo'lgan xatti-harakatlarni shakllantiradi. Madaniyat ajdodlarimizdan qolgan biologik meros emas. Madaniyatni faqat birlashgan shaklda o'rganish kerak, madaniyatning turli qismlari ishlaydi.

Qadim zamonlardan beri Sharqdan G'arbga sarson bo'lgan turklar turli madaniyat va qadriyatlarga duch kelgan. Bu demografik harakatchanlik turklarning madaniy qadriyatlari va o'ziga xosligini yo'qotishiga yo'l qo'ymadi, lekin shu bilan birga, yangi madaniyatni idrok etishga to'sqinlik qilmadi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, turklar, bir tomondan, yangi madaniyatga moslashgan bo'lsa, ikkinchi tomondan, o'z madaniyatini saqlab qolishga muvaffaq bo'lgan. Braudel bu jarayon haqida bahslashar ekan, identifikatsiya muammosini o'tmish va hozirgi zamon o'rtasida uyg'unlikni o'rnatish jarayoni sifatida tushuntiradi.

Turk xalqining "madaniyati". Hozirgi kunda madaniyat jamiyat taraqqiyoti darajasini belgilovchi eng muhim omil hisoblanadi. Bu tushunchaning tarixiy davrlarda ham, bugungi kunda ham turli xil ta'riflarga ega bo'lishining turli sabablari bor. Turk ziyolilarining fikriy hayotidagi eng muhim bahs-munozaralarning bir qismi ana shu tushuncha atrofida kechdi. Turkiya tarixi til, tarix, urf-odat, axloq kabi tushunchalar nuqtai nazaridan boy o'tmishga ega bo'lib, ular birgalikda madaniyat tushunchasini tashkil etadi. Madaniyat kundalik hayotimizda tez-tez uchrab turadigan, biz o'rgangan va baham ko'rgan narsalarni qamrab oladigan, ammo so'z bilan ifodalash qiyin bo'lgan va odatlarimizdan tashqari ko'plab hodisalarni tushuntirish uchun foydalanadigan tushunchalardan biridir. Keng chegaralarga ega bo'lgan va turli ilmiy fanlar tomonidan qo'llaniladigan madaniyat tushunchasi umumiy ta'rifga ega bo'lmagan tushunchalardan biridir. Madaniyatga 200 dan ortiq ta'rif berilgan, ammo madaniyatshunoslik bilan shug'ullanuvchi akademiklar tomonidan kelishilgan yagona ta'rif mavjud emas.

Ziyo Go'kalpa davrida vujudga kelgan madaniyat tushunchasi haqidagi munozaralar bugungi kungacha saqlanib qolgan. Ba'zi akademiklar uni Go'kalp tomonidan yaratilgan deb

ta'kidlaydilar, lekin Go'kalp mavzuni to'liq tadqiq qilmagan. Etimologik kelib chiqishida madaniyat tushunchasi lotincha Colere so'zidan kelib chiqqan bo'lib, ishlab chiqarish/o'stirish, etishtirish/o'stirish ma'nosini bildiradi. Bu tushunchani Volter birinchi marta frantsuz inqilobidan oldin, inson aql-zakovatining shakllanishi, rivojlanishi va ulug'lanishi ma'nosida qo'llagan.

Kafesho'g'lining fikricha, muayyan jamiyatga tegishli bo'lgan ijtimoiy munosabatlar va texnik institutlar "madaniyat"ni yaratadi. Turk xalqi tili, urf-odatlar, dini, qonunlari, tafakkuri va voqealar qarshisida o'ziga xos xulq-atvori bilan 4000 yillik madaniyatga ega. Bilgich ta'kidlaganidek, "Madaniyat – millatning o'ziga xosligini bergan, tarix tomonidan shakllangan va boshqa xalqlar orasidagi farqni belgilab beruvchi moddiy va ma'naviy qadriyatlarning uyg'un yig'indisidir".

Turxon madaniyatga quyidagicha ta'rif beradi: "Madaniyat jamiyatning moddiy va ma'naviy qadriyatlaridan tashkil topgan yaxlit bir butun bo'lib, barcha turdagi bilimlar, munosabatlar, xususiyatlar, baholash o'lchovlari, umumiy qarashlar, e'tiqod va mentalitetni, shuningdek, o'z ichiga oladi. barcha turdagi xatti-harakatlar. Ular birgalikda jamiyatning aksariyat a'zolari uchun umumiy bo'lgan va uni boshqa jamoalardan ajratib turadigan muayyan turmush tarzini ta'minlaydi.

Banarli madaniyat haqida shunday deydi: "Xalqning butun sivilizatsiya tarixida to'plagan hayotiy bilim va tajribasi, u yaratgan ilm-fan va san'at, bir katta xalqning turli qobiliyat va g'alabalari xalq qalbi va boshiga sepiladi. yangi avlodning eng qimmatli urug'lari kabi. Bu ma'naviy tarbiya til, milliy tarix va adabiyot yordamida amalga oshiriladi".

O'tmish va hozirgi zamon o'rtasida uyg'unlikni o'rnatish muammosi ham muqarrar madaniy ziddiyat mavjudligini ko'rsatadi. Madaniy ziddiyatning mavjudligi ham madaniy inqiroz mavjudligidan dalolat beradi. Xususan, aloqa vositalaridan global kuch sifatida foydalanayotgan G'arb madaniyati qiyofasida milliy qadriyatlar va madaniyat katta o'zgarishlarga uchraganligi ko'rinib turibdi. Biz hech qanday sivilizatsiyaga mansub ekanligimizga o'zimizni ishonmaymiz, jahon tarixidan o'z o'rnimizni izlamaymiz. Biz shunchaki o'tmishga qarab, tarixdan javob topishga harakat qilamiz.

Milliy madaniyat. Milliy madaniyat umumiy ma'noda jamiyatni tashkil etuvchi ko'pchilik shaxslar ishtirokida shakllangan madaniyatdir. Boshqacha qilib aytganda, u jamiyat tomonidan yaratilgan munosabatlar tuzilmasini o'z ichiga olgan va mavjud farqlarni istisno qilmaydigan umumiylikni ifodalash shaklidir. Milliy madaniyat tushunchasini ob'ektiv va sub'ektiv tushunish kontekstida o'rganilsa, uni to'liq tushunish mumkin bo'ladi. Ob'ektiv tushunchaga ko'ra, milliy madaniyat jamiyatning aksariyat qismi tomonidan qabul qilingan

madaniy elementlar va majmualar yig'indisidir. Jamiyat jamiyatning muhim qismi tomonidan qabul qilingan va qo'llaniladigan tartib va qadriyatlarni anglatadi. Subyektiv idrok esa milliy madaniyat qanday bo'lishi kerakligi haqidagi fikrlarga tayangan holda real vaziyatni baholash orqali shakllanadi. Bu baholash shaxslarning dunyoqarashi, qadriyatlari, qarashlari, madaniyati va millatning idroki bilan parallel ravishda namoyon bo'ladi.

10-asrdan boshlab O'rta Osiyo cho'llaridan turkiy qabilalar paydo bo'lib, Anadolu, Yevropa, Janubiy Osiyo, Yaqin Sharq va Shimoliy Yevropaga tarqaldi. Bu xalqlarning madaniy va diniy hayotidagi farqlarni, qadimgi madaniyatlardan o'rgangan o'xshashliklarini aniqlash turkiy o'zlik va madaniyatning umumiy kodlarini aniqlash, bosqichlarini aniqlash nuqtai nazaridan juda muhim. o'zgarish va rivojlanish.

Qolaversa, bu tadqiqotlar orqali turkiylarning buyuk davlatlar va mafkuralar suvereniteti ostida bo'lgan davrda asosiy madaniy sifatlarini qay darajada saqlab qolganliklarini aniqlash ham muhimdir. Bu hodisaga ikkita muhim misol keltirish mumkin: 20-asrda uzoq yillar Sovet Ittifoqining madaniy bosimi ostida yashagan ko'plab turkiy qabilalar va uzoq yillar Xitoy va Xitoy madaniyati bosimi ostida yashagan uyg'urlar. Bularga Yevropadan kelgan vengerlar va gagauzlar kiradi, ular juda uzoq tarixiy davr mobaynida boshqa jamiyatlarning siyosiy, diniy va madaniy ta'siri ostida yashaganlar. Bir millatning monoton (bir hil) madaniyat atrofidagi hayoti uning o'ziga xosligini aniq tanib olish imkonini beradi. Turk xalqi bunga misoldir. Ziyo Go'kalp o'zining "Madaniyat va sivilizatsiya" asarida buni shunday ta'kidlagan: "Madaniyatdan faqat ziyolilar ajralgan jamiyatni baribir qutqarish mumkin. Agar xalq madaniyatdan uzilib qolsa, bu jamiyat endi qayta tiklana olmaydi. U yo'q bo'lib ketadi, boshqa xalqlar ichida eriydi va unutiladi". "Usmonli turklari Anadolu xalqlari orasida madaniyatni yoygan. Chunki ular turli millat vakillari bilan faol hayot kechirishgan. Ayni paytda, Rumeliya va Afrikaga borganlar uchun vaziyat bir xil emas edi. Anadoludagi madaniyat hujumlardan omon qoldi, chunki eski madaniyat mavjud bo'lgan. Anadolu turklari madaniyatining yo'qolmaganiga dalil "Din va tilning mos kelishi" tushunchasidir.

Milliy madaniyatlar o'sha jamiyatning alohida shaxslari uchun ma'lum tarixiy jamg'armalar, tabiiy sharoitlar, texnologik taraqqiyot va odatiy qadriyatlarning uyg'un bir butun sifatida mazmunli hayot xaritalarini taqdim etadi. Bu xususiyatlar nuqtai nazaridan har bir jamiyatning ahvoli sezilarli darajada farqlanadi. Har bir jamiyatning o'z tarixi va tarixi bilan bog'liq milliy madaniyati bor. Turk xalqining madaniy asosini tashkil etuvchi asosiy ijtimoiy institutlar din, axloq, qonunlar, aql-zakovat, estetika, iqtisod, til, falsafa bilan bog'liq turmush tarzidir. Go'kalpning fikricha, barcha guruhlarda uchraydigan va turk

millatini tashkil etuvchi turk atamasi millat nomidir. Millat - bu o'z madaniyatiga ega bo'lgan odamlar jamoasi. Ziyo Go'kalpning ta'kidlashicha, millat madaniyat va sivilizatsiya o'rtasidagi farqlar bilan bir qatorda bir qancha o'xshashliklarga ham ega. Bu farqlar xususida u quyidagilarni ta'kidlaydi: Ijtimoiy hayotning umumiyligini ham madaniyat, ham sivilizatsiya deyish mumkin. Madaniyat va tsivilizatsiya o'rtasidagi uyg'unlik va o'xshashlik nuqtasi quyidagi elementlardir: "Xalq so'zlashadigan til; Turk tili va shevalari. Xalq orasida tug'ilgan musiqa: xalq musiqasi yoki turk so'zidan olingan "Turku". Xalq tajribasidan kelib chiqqan maqollar, topishmoqlar, ertaklar ham bunga qo'shimcha bo'ladi. Turklarning axloqi xususida turklarning hayo va mehmondo'stligini aytish mumkin. Turk xalqining estetikaga, she'riyatga, musiqaga katta ahamiyat berganidan dalolatdirki, masjidlarda ilohiy hamd va janoza o'qiladi, monastirlarda esa she'r va musiqaga vaqt ajratiladi".

Kafesho'g'lining fikricha: "Milliy madaniyat millat deb ataladigan tirik organizmning ruhi va miyasidir. Jon va tanasiz tirik organizm mavjud bo'lmaganidek, shunday murakkab tashkilotga ega xalq ham madaniyatsiz mavjud bo'lolmaydi. Bir xalqning mulkiga aylangan ma'naviy qadriyatlar va axloqiy tamoyillar ma'noga ega bo'lishi uchun milliy madaniyatga asoslanishi kerak".

Madaniyat - bu millatning tarix davomida orttirilgan moddiy va ma'naviy qadriyatlarining uyg'un majmui bo'lib, u millatning o'ziga xosligini beradi va boshqa xalqlar o'rtasidagi farqni belgilaydi. Milliy madaniyat jamiyatni millat qiladi, uning yaxlitligini ta'minlaydi. Buyuk og'zaki xalq madaniyati turk millatini qo'llab-quvvatlaydi. Mahalliy xalqlarning yangi avlodlari ajdodlari olijanob urug'lardan o'stirgan madaniy merosni yo'qotmaslikka harakat qilishlarini, chunki Banarli ta'kidlaganidek, ular ana shu urug'lar qadrlanadigan shunday ezgu, axloqiy muhitda ekanliklarini ta'kidlab, ibratli satrlarni keltiradilar. Yahyo Kamol milliy madaniyatning eng to'g'ri ta'rifi sifatida "Men ildizlari o'tmishdagi kelajakman".

Milliy madaniyat millatning o'ziga xosligini olish va uni boshqa xalqlardan ajratib turadigan eng muhim farqlovchi nuqtalardan biridir. Chunki bir millatga mansub ma'naviy va moddiy qadriyatlar, urf-odat va an'analar milliy madaniyatning asosini tashkil qiladi. Bu elementlarning shakllanishi tarix bilan hamohang tarzda sodir bo'ladi va bu xalq tarixiga parallel ravishda rivojlanadi. Bir millatning yo'q bo'lib ketishi yoki mavjud bo'lishida milliy madaniyatning ahamiyati juda katta. Turk millatining ozodlik urushi davridagi birligi va jipsligi bunga yaqqol misoldir. Milliy madaniyat elementlarining to'liq kuchini tushunish uchun ozodlik uchun kurashni tushunish kifoya.

Inson birgalikda yashaydigan va eng uzoq bolalik davriga ega bo'lgan mavjudotdir. Inson o'zi tug'ilib o'sgan jamiyat doirasida shakllanadi. Ijtimoiylashuv oilada boshlanadi va odamlarga ko'chib o'tishda kengayadi. Madaniyat jamiyatni shakllantiruvchi muhim omillardan biridir. An'analar madaniyatning tayanchidir. An'analar jamiyat tomonidan uzoq vaqt davomida o'zlashtiriladi va ularni o'zgartirish juda qiyin. Bir xalqni boshqa xalqdan ajratib turuvchi eng muhim xususiyat an'analardir. Yagona xalq hayotining davom etishi uchun an'analarni yangi avlodga yetkazish muhim ahamiyatga ega. Turk jamiyatining ba'zi muhim an'alarini quyidagi tartibda keltirish mumkin: Turklar to'rt ming yillik tarix davomida Osiyo, Yevropa, Afrika bo'ylab tarqalgan katta xalq bo'lib, diniy hayot, san'at, til tuzilishi va urf-odatlar bilan bog'liq. davlatsiz qolmaslik an'anasi. Ular O'rta Osiyoga o'z vatanlaridan doimiy ko'chish orqali jahon tarixida va madaniy qadriyatlarni yoyishda faol rol o'ynaganlar.

Bir jamiyatni boshqasidan ajratib turuvchi bir qancha farqlar mavjud. Bular quyidagi farqlar: tillar, dinlar, turmush tarzi, mifologiyalari, qadriyatlari, dunyoqarashlari, jamiyatlarning urf-odatlar va an'analari. Bu barcha qadriyatlarning shakllanishi tarix bilan bir vaqtda sodir bo'ladi. Qisqa vaqt ichida hech qanday qiymat shakllanmaydi; Shunday qilib, bir xalqning milliy madaniyatini tashkil etuvchi va qadriyatlarda aks ettirish orqali hayot yo'liga yo'l ko'rsatuvchi bu qadriyatlar milliy madaniy qadriyatlarning tayanchini, skeletini tashkil etadi.

Xulosa o'rnida shuni aytishimiz mumkinki, xalq va xalqlarning hayotda muvaffaqiyat qozonishini ta'minlovchi samarali va eng muhim omillar milliy madaniyat va milliy xususiyatdir. Turk madaniyati va turk milliy xarakteri turklarni buyuk maqsadlar sari yetaklovchi, ularni intiluvchan va ularga erishishga undaydigan tamoyillardir. Xalqni harakatga keltiruvchi boy milliy madaniyat va shu madaniyat orqali shakllanadigan kuchli xarakterdir. Bu shuni anglatadiki, agar siz milliy madaniyatga ega bo'lmasangiz va o'zligingizni yo'qotgan bo'lsangiz, ming yillar davomida to'plangan ushbu qadriyatlarni saqlab qola olmasangiz, osongina o'zlashtira olasiz.

Milliy qadriyatlar - bu jamiyat manfaatini ko'zlab qabul qilingan, jamiyatda to'g'ri deb e'tirof etilgan, xalq ichida asrlar davomida shakllangan va asosini tashkil etuvchi iqtisodiy, diniy, ijtimoiy, irqiy, ilmiy, siyosiy, tarixiy va madaniy qoidalar va e'tiqodlar yig'indisidir. madaniyat. Shu nuqtai nazardan qaraganda, turk millatining o'ziga xosligi va xarakterini aks ettiruvchi ushbu qadriyatlar turkiy madaniyatning umuminsoniy tili va xarakteri, milliy qadriyatlari va milliy madaniyatining davomiyligi, ularning o'ziga xosligi uchun boshlang'ich maktab o'quv dasturiga kiritilishi kerak. kelajak avlodlarga etkazish, ularning

jamiyatda mavjudligini saqlab qolish. Turkiylarning o'zligini tahlil qilish, mohiyatiga oid masalalarni o'rganish, uning nimadan iboratligi, qanday bo'lishi kerakligi nuqtai nazaridan milliy qadriyatlarga ko'ra shakllangan xarakterimiz buzilmas tuzilishga ega. Sog'lom xarakter tufayli inson baxtli hayot kechira oladi, jamiyatda o'z o'rnini egallaydi. Milliy-ma'naviy qadriyatlar shaxsni tashkil etuvchi omillarning asosidir. Insonlar aql va irodaga ega mavjudotdir. Insonlar ana shu qobiliyatlarga asoslanib, nima qilish, nima uchun, qachon va qanday qilish kerakligini bilishlari tufayli o'z ongli harakatlari uchun javobgar bo'la oladilar. Boshqacha aytganda, inson intellektual rivojlangan mavjudot sifatida o'z harakatlari va istaklari uchun javobgardir. Qolaversa, inson yaxshini yomondan ajratish qobiliyatiga ega bo'lsa-da, yomonni ham, yaxshini ham tanlay oladi. Bu shuni anglatadiki, inson ko'p tanlovlarga duch keladi va u o'z harakatlarida ulardan birini tanlashda erkindir. Shuning uchun ham inson o'z xohish-istaklari va bu istaklarini amalga oshirish uchun qilgan harakatlarining oqibatlari uchun javobgardir. Shu bilan birga, darhol quyidagilarni ta'kidlash kerak: shaxs mas'uliyatli bo'lishi uchun tanlov bosqichida hech qanday tashqi aralashuv bo'lmasligi va u o'z xohishi bilan tanlashi kerak. Ya'ni, shaxsning mas'uliyat yuklashi uchun sharoit bor. Bu shartlar uning erkinligi va aql-zakovatidir. Erkin odam nima qilayotganini, nima uchun qilayotganini biladi va qilgan harakatlarining oqibati qanday bo'lishini biladi.

Xohlaymizmi-yo'qmi, odamlarning mas'uliyati haqida o'ylamoqchi bo'lsak, avvalo tabiatni o'rganishimiz kerak bo'ladi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, inson bo'lib tug'ilgan insonning zimmasida ko'p mas'uliyat bor. Koinotni va o'zini bilish mas'uliyati uning asosiy vazifalaridan biridir va inson buni bilishi kerak. Koinotdagi ob'ektlar bo'ysunishni, inson esa o'rganish, tanlash va hukmni ifodalaydi. Inson o'zining mavjudlik maqsadi va olamdagi o'rniga baho berishi, mas'uliyatini anglashi kerak. Inson o'z mas'uliyatini anglab yetsa, insoniyat idealga yaqinlashadi, hayotini, harakatini shunga yarasha tashkil qiladi. Demak, inson doimo yaxshini yomondan, to'g'ri noto'g'ridan ajrata bilishi, har xil nohaqlik va zo'ravonlikka qarshi turishi kerak. Bularning barchasi oldida inson bo'lish mas'uliyatini o'z zimmasiga olish odamlar uchun eng ezgu tanlovdir. Binobarin, inson boshqa tirik mavjudotlar va Yaratgan oldida mas'uldir, chunki u tirik mavjudotdir va u o'z mas'uliyatini bilishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Yener O., Yavuz E.G. 2020.

2. Assmann, J. Kültürel Bellek. 2001, Istanbul, Ayrıntı Yayınları

3. Banarli, N.S. Tarix va tasavvuf suhbatlari (4. Baskı). 1985, Kubbealtı Yayınları.
4. Bostanci, M. N. Toplum, Kültür ve Siyaset. 1995, Ankara, Vadi Yayınları
5. Bilgich, E. Kültür Nedir, Ne Değildir. Milli Eğitim ve Kültür Dergisi, 1979, 1 (3), 15-22.
6. Dikici, A. Geleneklerin jamiyatdagi yeri va ahamiyati. Fırat Universiteti Sosyal Bilimler Dergisi, 2001, 11 (2), 251-258.
7. Giddens, A. Rivojlangan jamiyatlarning sinfiy tuzilishi. 1973 yil, London, Xatchinson.
8. Gökalp, Z. Türklüğün Esaslari. 2005-a, Istanbul, Toker Yayınları.
9. Gökalp, Z. Turk Töresi. 2005-b, Istanbul, Toker Yayınları.

